

Жіночі виміри минулого: уявлення, досвіди, репрезентації:

/монографія/ під науковою редакцією Оксани Кісь. Львів: Центр міської історії;
Інститут народознавства НАН України, 2023. 440 с.

Монографія присвячена висвітленню маловідомих аспектів історичного досвіду українського жіноцтва у контексті панівних суспільних уявлень, правових норм, соціальних інститутів та узвичаєних практик відповідної доби (від кінця XVII до початку XXI століття). Крізь призму літератури, епістолярію, фольклору, кіномистецтва та візуальної творчості простежено культурні (само)репрезентації жінок. Розглядаються успіхи й труднощі входження і самореалізації жінок у професійних середовищах та міському просторі на початку XX ст. Складні процеси згуртування й самоорганізації жіноцтва у взаємодії з владою, у діаспорі та в дисидентському русі показують неоднозначність жіночого активізму. Історичні виміри гендерно-обумовленого насильства висвітлено через аналіз судових справ, архівних документів та матеріалів усної історії. Монографія представляє різноманітні підходи до вивчення вузлових проблем жіночої історії, показує інформативний потенціал та обмеження різного типу історичних джерел, відкриває досі незнані сторінки жіночого минулого. Книга стане цінним ресурсом для викладачів/ок, студентів/ок та дослідниць/ків, які вивчають українську історію, а також буде корисною для активісток жіночого руху та правозахисниць/ків, діяльність яких спрямована на подолання гендерної дискримінації в Україні.

Наукове редагування: **Оксана Кісь**

Рецензентки: **Олена Стажкіна**, докторка історичних наук, провідна наукова співробітниця Інституту історії України НАН України
Оксана Маланчук-Рибак, докторка історичних наук, професорка Львівської академії мистецтв
Оксана Годованська, кандидатка історичних наук, старша наукова співробітниця Інституту народознавства НАН України

Схвалено до друку рішенням Вченої ради Інституту народознавства НАН України
(Протокол № 4 від 24 травня 2023 р.).

Видання Центру міської історії
Центрально-Східної Європи

HEINRICH BÖLL STIFTUNG
KYIV

За підтримки Фонду імені Гайнріха Бьоля, бюро Київ – Україна

2023 © Оксана Кісь

2023 © Центр міської історії Центрально-Східної Європи

ISBN 978-617-95025-2-1

ЗМІСТ

Переднє слово (Оксана Кісь)	7
Розділ 1. СЛОВО І ОБРАЗ: КУЛЬТУРНІ (САМО)РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ЖІНОЧИХ ДОСВІДІВ	19
Образки на маргінесах: жінки в автобіографіях учених другої половини XIX – початку XX століття (<i>Вікторія Іващенко</i>)	20
Роз’єднані війною: трансформація подружніх стосунків у роки Великої війни крізь призму подружнього листування (<i>Мар’яна Байдак</i>)	36
Голос «другої статі» з «другого світу»: тревелоги Софії Яблонської (<i>Олена Галета</i>)	52
«Та й вернуса, та й стану розкажу, як на Німеччині горе»: жіночі досвіди примусової праці у час Другої світової війни у фольклорних репрезентаціях (<i>Оксана Кузьменко</i>)	81
«Нова» vs «стара» жінка в українському кінопросторі 1920–х – початку 1930–х років (<i>Анастасія Канівець</i>)	116
Обмежений побут, безмежна (політична) фантазія: квартирні виставки, кухонна тематика та насильство у мистецтві українських художниць (<i>Катерина Яковленко</i>)	134
Розділ 2. ЗАРОБІТОК І САМОРЕАЛІЗАЦІЯ: ЖІНКИ У ФАХОВИХ СЕРЕДОВИЩАХ	167
Цукровий завод у пореформеній Київській губернії як простір жіночої трудової активності (1880–ті – поч. XX століття) (<i>Ігор Карпенко</i>)	168
Експертка, дантистка, благодійниця: нові ролі жінок у просторі модерного міста (Харків на межі XIX – XX століть) (<i>Анастасія Боженко</i>)	187
Українські театральні актриси Східної Галичини міжвоєнного періоду: у лабіринтах стереотипів (<i>Софія Роса-Лаврентій</i>)	203
Галичанки: рух та гендер у театральному житті радянського століття (<i>Мейгін Фавлер</i>)	223

Розділ 3. ЖІНОЧИЙ АКТИВІЗМ: ПРАКТИКИ ЗГУРТУВАННЯ, РОЗМЕЖУВАННЯ, САМООРГАНІЗАЦІЇ	233
«Не то що несвідомі а ще люті, люті як гадюки»: внутрішня мізогінія серед українок Галичини на межі XIX – XX століть (<i>Олена Ганусин</i>)	234
Досвід згуртування та виживання українок у міжвоєнній Чехословаччині (1921–1939 роки) (<i>Анастасія Мишустя</i>)	249
Буржуазний фемінізм і радянська влада: війна чи компроміс? (<i>Марина Вороніна</i>)	265
«Чому нас не організовують?»: жінки і більшовики в комунікативній взаємодії в 1919–1920 роках в Україні (<i>Ольга Лабур</i>)	281
Делегатські зібрання на Запоріжжі у 1920–х роках: очікування влади, прагнення жінок і результати (<i>Ірина Савченко</i>)	304
Творення мережі соціальної підтримки українськими дисидентками 1960–1980-х років (<i>Аліна Добошевська</i>)	321
Розділ 4. ЖІНКИ І НАСИЛЬСТВО	337
«Замість платні позбавив мене дівочтва...»: жінки на сторінках кримінальних книг Львова, Кременця і Сатанова кінця XVII – середини XVIII століття (<i>Олексій Вінниченко</i>)	338
Жінки у конфліктних сімейних стосунках: погляд крізь призму судових розглядів (кін. XVIII – перша пол. XIX ст.) (<i>Ольга Посушко</i>)	354
Бідні й вагітні у Львові кінця XIX століття (<i>Іванна Черчович</i>)	373
Сексуальне насильство під час колективізації і Голодомору (<i>Дарія Маттінглі</i>)	389
Жінки у повоєнному селі як інструмент демографічної політики радянської держави (<i>Олена Кондратюк</i>)	404
Мілітаризм та фемінізм, або як вписувати військовослужбовиць в історію війн (<i>Олеся Хромейчук</i>)	420
Список ілюстрацій	431
Про авторок та авторів	435

Оксана Кісь

ПЕРЕДНЄ СЛОВО

У всі часи жінки становили принаймні половину людства, однак їхній історичний досвід вкрай мало відображений у літописах чи архівах. Небагато можна довідатися про жінок минулого з підручників історії чи монографій, зазвичай чи вдасться знайти вичерпні відомості в історичних музеях чи у документальних хроніках. У світову та національну історію зазвичай вписано лише імена тих жінок, яким вдалося успішно реалізувати себе в певній «чоловічій сфері» (насамперед у політиці, військовій справі, царині релігії, науки чи освіти), зрідка – тих, які були супутницями визначних чоловіків. Та чи означає це, що жінки не творили історію, а лише пасивно проживали її? Чи, може, вони діяли в інший, менш помітний, однак не менш значущий для суспільного поступу спосіб?

Українська історія нового й новітнього часу насичена драматичними подіями, які радикально впливали на триб життя цілих поколінь. Жінки так чи інакше були причетними до всіх історичних процесів на теренах України – політичних, військових, культурних, громадських, економічних, демографічних, науково-освітніх та ін. Однак їхня участь і ролі, як і загалом нічні життя і діяльність, досі залишаються білими плямами в історії України.

Що ми знаємо про реальний історичний досвід жінок у вирі різних історичних подій в Україні? Як ми уявляємо жіноче минуле у часи історичних катаклізмів та у роки відносного спокою? Як самі сучасники та сучасниці подій мислили про жінок у різні часи? Як змінювалися українські жінки під впливом подій, свідками яких вони були чи в яких брали участь? Як пережиті жінками представлене у літературі, візуальному мистецтві й кінематографі? Які джерела можуть розповісти нам про жіноче життя та